

ISSN 2409-6415
Електронне
науково-практичне
фахове видання

2024 / № 123

Журнал
східноєвропейського
права

(Протокол № 3 від 08 жовтня 2013 року)

Включено до Переліку наукових фахових видань України
(Наказ Міністерства освіти і науки України від 15.04.2014 № 455)

ISSN 2409-6415

Журнал східноєвропейського права внесений до HeinOnline

Проблематика: висвітлення результатів фундаментальних та прикладних наукових досліджень, дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з актуальних проблем становлення та прагматичного розвитку східноєвропейського права в умовах глобалізаційних викликів

Галузь науки: юридичні науки

Періодичність: щомісячно

Головний редактор: Мосьондз Сергій Олександрович, доктор юридичних наук, професор, виконуючий обов'язки ректора ПВНЗ «Університет сучасних знань»

Відповідальний секретар: Соколан Тетяна Сергіївна, кандидат юридичних наук

Члени редколегії: **Мельник Роман Сергійович**, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри адміністративного права, Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Янчук Артем Олександрович, доктор юридичних наук, професор, державний секретар, Міністерство охорони здоров'я, **Кузьменко Оксана Володимирівна**, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теорії та історії права, Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», **Личенко Ірина Олександрівна**, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного права та процесу, Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», **Чорна Вікторія Григорівна**, доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного права і процесу, Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», **Губанова Тамара Олексіївна**, доктор юридичних наук, професор, директор, Приватний вищий навчальний заклад «Фінансово-правовий коледж», **Книш Сергій Володимирович**, кандидат юридичних наук, юрисконсульт, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, **доктор Егле Білевічюте**, член Комісії з розгляду адміністративних спорів Литви, професор Університету Миколаса Ромеріса, (Вільнюс, Литва), **доктор Тома Бірмонтіен**, професор Лабораторії правосуддя, Лабораторії прав людини юридичного факультету Інституту публічного права Університету Миколаса Ромеріса, (Вільнюс, Литва), **доктор Агне Тваронавічіен**, Лабораторія соціальних технологій, Лабораторія посередництва та сталого розв'язання конфліктів юридичного факультету Інституту публічного права Університету Миколаса Ромеріса (Вільнюс, Литва)

Адреса редакції: вул. Велика Васильківська, 57/3, м. Київ, Україна, 03150

Тел.: +38 (063) 758 57 24

E-mail: easternlaw.ua@gmail.com

Сайт: <http://easternlaw.com.ua>

(Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine of 15.04.2014 No. 455)

ISSN 2409-6415

The Journal of Eastern European Law is included in HeinOnline

Issue: lighting the results of basic and applied research, dissertations for the degree of doctor and candidate of sciences on current issues of establishment and pragmatic development of Eastern European law within globalization challenges

Branch of science: jurisprudence

Frequency: monthly

Editor in Chief: Mosondz Serhii Oleksandrovych, doctor of juridical sciences, professor, acting rector of the Private Higher Educational Establishment “The University of Modern Knowledge”

Secretary in Charge: Sokolan Tetiana Serhiivna, candidate of juridical sciences

Members of the editorial board: **Melnyk Roman Serhiiiovych**, doctor of juridical sciences, professor, head of the Department of Administrative Law of Taras Shevchenko National University of Kyiv, **Yanchuk Artem Oleksandrovych**, doctor of juridical sciences, professor, state secretary, the Ministry of Health, **Kuzmenko Oksana Volodymyrivna**, doctor of juridical sciences, professor, professor of the Department of theory and history of law at the State Higher Educational Establishment “Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman”, **Lychenko Iryna Oleksandrivna**, doctor of juridical sciences, head of the Department of Civil Law and Procedure at the Training and Scientific Institute of Jurisprudence, Psychology and Innovative Education of Lviv Polytechnic National University, **Chorna Viktoriia Hryhorivna**, doctor of juridical sciences, associate professor, associate professor of the Department of Administrative Law and Proceeding at the State Higher Educational Establishment “Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman”, **Hubanova Tamara Oleksiivna**, doctor of juridical sciences, professor, director at the Private Higher Educational Establishment “Financial and Law College”, **Knysh Serhii Volodymyrovych**, candidate of juridical sciences, legal counsel, Lesya Ukrainka Eastern European National University, **Dr. Eglė Bilevičiute**, member at Lithuania Administrative Disputes Commission, professor at the Mykolas Romeris University (Vilnius, Lithuania), **Dr. Toma Birmontien**, professor at Justice Laboratory, Human Rights Laboratory of Faculty of Law of Institute of Public Law, Mykolas Romeris University (Vilnius, Lithuania), **Dr. Agne Tvaronaviciene**, Social Technologies Laboratory, Mediation and Sustainable Conflict Resolution Laboratory of Faculty of Law, Institute of Public Law of Mykolas Romeris University (Vilnius, Lithuania).

Address of the editorial office: 57/3 Velyka Vasylkivska Street, Kyiv, 03150, Ukraine

Tel.: +38 (063) 758 57 24

E-mail: easternlaw.ua@gmail.com

Website: <http://easternlaw.com.ua>

ЗМІСТ

Кириченко О.А., Бідей О.М., Бідей І.О. Розвиток інноваційного розуміння одинадцятирівневої базової та супутньої юридичної чи будь-якої іншої освіти.....	7
Кириченко О.А., Ланцедова Ю.О., Бідей О.М. Розвиток інноваційної класифікації юридичних наук на підставі їхніх гіпергрупових завдань і деяких інших взаємопов'язаних положень теорології юриспруденції.....	20
Коропатнік І.М., Карелін В.В. Добročесність військовослужбовців як складова військово-патріотичного виховання.....	36
Катеринчук К.В., Беспаль О.Л. Інституційна автономія та академічна свобода: теоретико-правове дослідження.....	44
Руднєва О.М., Головащенко О.С., Жук Н.А. Конституційно-правові основи економічної безпеки України.....	51
Теремецький В.І., Дуліба Є.В., Хмара М.В. Комерційне гестаційне сурогатне материнство та виклики для України як кандидата в члени ЄС.....	60
Яковюк І.В. Злочини проти основ національної безпеки як прояв деформації правової свідомості громадян України (на прикладі колабораційної діяльності).....	69
Гринько П.О. Допис в соціальних мережах як об'єкт авторського права.....	79
Ковальчук О.Я. Інноваційні підходи в концепції смарт судочинства: інтелектуальна модель виявлення злочинних угруповань.....	85
Лісова К.С., Підгородецький В.О., Скрипець В.І. Правове регулювання статусу біженця крізь призму права Європейського Союзу.....	93
Москвін Б.Ю. Сучасний стан міграційних процесів в Україні.....	104
Островський С.О., Коба М.М. Правовий захист і соціальні гарантії українських військовополонених: теоретичні та практичні аспекти.....	111
Дерлюк О.В. Міжнародна гуманітарна допомога Україні в умовах військової агресії.....	118
Богуславський О.А. Філософсько-правовий аналіз утілення ідей гуманізму у Конституції України.....	125

Пешков В.В., Полозенко А.В. Роль органів публічного адміністрування в умовах воєнного стану.....	130
Пискун А.А. Правове регулювання інституту електронного урядування.....	136
Тахтай Є. Забезпечення реалізації засади права на захист у загальному та спеціальному досудовому провадженні.....	144
Хілько І.Г. Правове регулювання сфери спорту в умовах особливого періоду	151
Гонтар Ю.С. Адміністративно-правові засади застосування санкцій у сфері господарської діяльності під час дії правового режиму воєнного стану.....	159
Джулай І.А. Адміністративно-правові засади державної підтримки сільського господарства України.....	165
Єфанов С.Ю. Роль адміністративного права у правовому регулюванні спадкових відносин.....	172
Тищенко Д.О. Роль штучного інтелекту та проблематика його застосування національними та міжнародними судовими арбітражними установами при вирішенні комерційних спорів.....	178
Терецький В.І. Відгук на Науковий журнал Донецького державного університету внутрішніх справ «Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка».....	186

TABLE OF CONTENTS

O.A. Kirichenko, O.M. Bidei, I.O. Bidei Developing an Innovative Understanding of Eleven-Level Basic and Related Legal or Any Other Education.....	7
O.A. Kirichenko, Yu.O. Lantsedova, O.M. Bidei Development of Innovative Classification of Juridical Sciences on the Basis of Their Hypergroup Tasks and Some Other Theory Theoretical Provisions of Jurisprudence.....	20
I.M. Koropatnik, V.V. Karelin Integrity of Military Servants as a Component of Military Patriotic Education.....	36
K.V. Katerynychuk, O.L. Bepal Institutional Autonomy and Academic Freedom: A Theoretical and Legal Study.....	44
O.M. Rudneva, O.S. Golovashchenko, N.A. Zhuk Constitutional and Legal Basis of Economic Security of Ukraine.....	51
V.I. Teremetskyi, Ye.V. Duliba, M.V. Khmara Commercial Gestational Surrogacy and Challenges for Ukraine as an EU Membership Candidate.....	60
I.V. Yakoviyk Crimes against the Fundamentals of National Security as a Manifestation of Deformation of the Legal Consciousness of Ukrainian Citizens (on the Example of Collaboration Activities).....	69
P.O. Grynko Post in Social Networks as an Object of Copyright.....	79
O.Ya. Kovalchuk Innovative Approaches in the Smart Judiciary Concept: an Intelligent Model for Detecting Criminal Groups.....	85
K.S. Lisova, V.O. Pidhorodetskyi, V.I. Skrypets Legal Regulation of Refugee Status through the Prism of European Union Law.....	93
B.Yu. Moskovin Current State of Migration Processes in Ukraine.....	104
S.O. Ostrovskyi, M.M. Koba Legal Protection and Social Guarantees of Ukrainian Prisoners of War: Theoretical and Practical Aspects.....	111
O.V. Derlyuk International Humanitarian Aid to Ukraine under Military Aggression.....	118

O.A. Boguslavskiy Philosophical and Legal Analysis of the Embodiment of the Ideas of Humanism in the Constitution of Ukraine.....	125
V.V. Peshkov, A.V. Polozenko Role of Public Administrative Bodies under the Conditions of Marital Law.....	130
A.A. Piskun Legal Regulation of the Electronic Government Institute.....	136
Ye. Takhtai Ensuring the Implementation of the Right to Defense in General and Special Pre-Trial Proceedings.....	144
I.H. Khilko Legal Regulation of the Sphere of Sports under the Conditions of a Special Period.....	151
Yu.S. Hontar Administrative and Legal Principles of Applying Sanctions in the Field of Economic Activity during the Legal Regime of Martial Law.....	159
I.A. Dzhulai Administrative and Legal Principles of State Support of Agriculture of Ukraine.....	165
S.Yu. Iefanov The Role of Administrative Law in the Legal Regulation of Inheritance Relations	172
D.O. Tyshchenko Role of Artificial Intelligence and the Issues of Its Application by National and International Judicial Arbitration Institutions in Resolving Commercial Disputes.....	178
V.I. Teremetskyi Review to the Scientific Journal of Donetsk State University of Internal Affairs “Bulletin of Luhansk Didorenko Educational and Research Institute”.....	186

УДК 342.95

Терецький Владислав Іванович –

*провідний науковий співробітник,
доктор юридичних наук, професор,
Науково-дослідний інститут приватного права
і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, м. Київ, Україна;
ORCID: orcid.org/0000-0002-2667-5167
vladvokat333@ukr.net*

Vladyslav I. Teremetskyi –

*doctor in law, professor,
leading research scientist of the department of international
private law, Academician F. H. Burchak
Scientific Research Institute of Private Law and Entrepreneurship of the NALS of Ukraine
(23-a Pavlo Zahrebelnyi st., Kyiv, 01042, Ukraine)*

Дуліба Євгенія Володимирівна –

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права і галузевих дисциплін
Навчально-наукового інституту права Національного
університету водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна
ORCID: orcid.org/0000-0003-2651-4977
dulibayevheniia@gmail.com*

Yevheniia V. Duliba –

*doctor in law, professor,
professor of the department of constitutional law
and field-related disciplines, Institute of Law,
National University of Water and Environmental Engineering
(11 Soborna Street, Rivne, 33000, Ukraine)*

Хмара Міла Василівна –

*адвокат, кандидат філософських наук, доцент,
регіональний представник медичного і фармацевтичного права та біоетики Національної
асоціації адвокатів України
ORCID: orcid.org/0000-0002-9530-9523
zinger.khmara@gmail.com*

Mila V. Khmara –

*lawyer, Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor, Regional Representative of Medical
and Pharmaceutical Law and Bioethics of the Ukrainian National Bar Association
(13 Chornovil Street, Rivne, 33000, Ukraine)*

Комерційне гестаційне сурогатне материнство та виклики для України як кандидата в члени ЄС

У статті розкрито соціальні, правові та етичні виклики, які постають перед Україною у зв'язку з дозволим комерційним гестаційним сурогатним (замінним) материнством та поширеним репродуктивним туризмом з країн ЄС, існуючим негативним ставленням до такого виду допоміжної репродуктивної технології серед держав-членів ЄС та ЄС загалом.

Зазначено, що у більшості держав-членів ЄС усі форми сурогатного материнства заборонені або дозволено лише форма альтруїстичного сурогатного материнства. Однак якщо альтруїстичне сурогатне материнство і досі вважається прийнятним, то комерційне сурогатне материнство є предметом багатьох суперечностей. Ці суперечності виникають у зв'язку з відсутністю міжнародного регулювання сурогатного материнства загалом, наявністю інших міжнародно-правових актів, які тією чи іншою мірою впливають на виникнення суперечливих поглядів на сурогатне материнство (Конвенція про права дитини, Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок), наявності суперечливих національних законів і судової практики.

З'ясовано, що практика заборони сурогатного материнства в багатьох країнах ЄС демонструє не викорінення цього виду материнства, а поширення репродуктивного туризму до інших країн світу, де це дозволено. Це призводить до того, що національні органи влади різних європейських країн, де це явище заборонене, змушені толерувати та легітимізувати таку практику. Зауважено, що єдиним способом боротьби з репродуктивним туризмом в ЄС є регуляторний напрям, що вимагатиме від ЄС визнання існування сурогатного материнства, а також гармонізацію різних національних юрисдикцій для досягнення мінімального рівня захисту основних прав.

Проаналізовано нормативні акти Ради Європи та Європейського парламенту щодо негативного ставлення до комерційного сурогатного материнства.

Зроблено висновок, що українському законодавцю слід переглянути чинні норми та запровадити заборону на репродуктивний туризм для іноземців із урахуванням зростання комерційного гестаційного сурогатного материнства в Україні та збільшення репродуктивного туризму, а також негативне ставлення держав-членів ЄС та ЄС загалом до такого материнства. Такі нововведення не будуть суперечити політиці ЄС, оскільки сімейне право загалом та сурогатне материнство зокрема переважно є питаннями національної компетенції, представляють внутрішньодержавний інтерес і знаходяться поза сферою втручання ЄС. Існування комерційного гестаційного сурогатного материнства на національному рівні не суперечить політиці ЄС, за умови, що воно не викликає транскордонних наслідків, які могли б завдати шкоди державам-членам та ЄС загалом. Тому ЄС вправі діяти лише щодо тих аспектів, які мають транскордонні наслідки. Невжиття заходів щодо вирішення цієї проблеми може призвести до створення негативного іміджу для України і вплинути на її подальшу інтеграцію до ЄС.

Ключові слова: допоміжні репродуктивні технології, сурогатне материнство, комерційне гестаційне сурогатне (замінне) материнство, репродуктивний туризм, медичні послуги, медична допомога, охорона здоров'я, заклади охорони здоров'я, права людини, Євроінтеграція.

V.I. Teremetskiy, Ye.V. Duliba, M.V. Khmara Commercial Gestational Surrogacy and Challenges for Ukraine as an EU Membership Candidate

The article deals with the social, legal and ethical challenges facing Ukraine in connection with the permitted commercial gestational surrogate (substitute) motherhood and widespread reproductive tourism from the EU countries, the existing negative attitude to this type of assisted reproductive technology among the EU Member States and the EU as a whole.

It is noted that in most EU Member States, all forms of surrogacy are prohibited or only altruistic surrogacy is allowed. However, while altruistic surrogacy is still considered acceptable, commercial surrogacy is the subject of much controversy. These contradictions arise due to the lack of international regulation of surrogacy in general, the existence of other international legal acts that impacts to varying degrees affect the emergence of conflicting views on surrogacy (Convention on the Rights of the Child, Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography, Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women), the existence of conflicting national laws and case law.

It is determined that the practice of banning surrogacy in many EU countries demonstrates not the eradication of this type of motherhood, but the spread of reproductive tourism to other countries of the world where it is allowed. This leads to the fact that the national authorities of various European countries, where this phenomenon is prohibited, are forced to tolerate and legitimize this practice. It is noted that the only way to combat

reproductive tourism in the EU is the regulatory direction, which will require the EU to recognize the existence of surrogacy, as well as the harmonization of various national jurisdictions to achieve a minimum level of protection of fundamental rights.

The normative acts of the Council of Europe and the European Parliament on the negative attitude to commercial surrogacy are analyzed.

It is concluded that the Ukrainian legislator should revise the current norms and introduce a ban on reproductive tourism for foreigners, taking into account the growth of commercial gestational surrogacy in Ukraine and the increase in reproductive tourism, as well as the negative attitude of the EU Member States and the EU as a whole to such motherhood. Such innovations will not contradict the EU policy, because family law in general, and surrogacy in particular, are mainly issues of national competence. Failure to take measures to solve this problem can lead to a negative image for Ukraine and affect its further integration into the EU.

Keywords: *assisted reproductive technologies, surrogate motherhood, commercial gestational surrogate (substitute) motherhood, reproductive tourism, medical services, medical care, healthcare, healthcare institutions, human rights, European integration.*

Постановка проблеми. Сучасні досягнення в допоміжних репродукційних технологіях зруйнували традиційну концепцію батьківства. Зміни у глобальному рівні безпліддя, поява нових сімейних структур, зростаюча глобалізація та прогрес у сфері допоміжних репродуктивних технологій відкрили новий спектр можливостей, з-поміж яких є сурогатне (замінне) материнство. Водночас, незважаючи на те, що з моменту народження першої «сурогатної дитини» пройшло вже більше 30 років сьогодні сурогатне материнство все ще залишається одним із найбільш суперечливих явищ у світі, що відображає морально-етичні, культурні, психологічні, медичні, економічні та правові аспекти. Однак, якщо альтруїстичне сурогатне материнство все ще вважається прийнятним, то комерційне сурогатне материнство є предметом багатьох суперечностей у світі.

Україна є однією з небагатьох країн світу, де дозволено комерційне гестаційне сурогатне материнство. До повномасштабного військового вторгнення російської федерації Україна була міжнародним центром сурогатного материнства, в якому щороку народжувалися тисячі немовлят, більшість з яких вивозили за кордон іноземці.

Отримавши статус кандидата на вступ до Європейського Союзу (далі – ЄС), Україна взяла на себе зобов'язання реалізувати низку реформ для продовження переговорів. Утім наразі в цих реформах не порушується питання сфери охорони здоров'я загалом та сурогатного материнства зокрема. Однак, вважаємо, що це питання може стати актуальними у майбутньому, враховуючи той факт, що у більшості держав-

членів ЄС усі форми сурогатного материнства заборонені або дозволена лише форма альтруїстичного сурогатного материнства. До того ж і Рада Європи і Європейський Парламент постійно засуджують комерційне сурогатне материнство.

Метою статті є висвітлення соціальних, правових та етичних викликів, які постають перед Україною у зв'язку з дозволенням комерційним гестаційним сурогатним (замінним) материнством і поширеним репродуктивним туризмом із країн ЄС, існуючим негативним ставленням до такого виду допоміжної репродуктивної технології серед держав-членів ЄС та ЄС загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема існування та розвитку сурогатного материнства в українській науці не є новою. Однак здебільшого українські науковці зосереджують свою увагу на дослідженні питань, присвячених законодавчому забезпеченню сурогатного материнства та особливостям укладання договору у цій сфері правовідносин. Вчені з європейських країн здебільшого приділяють увагу врегулюванню проблем сурогатного материнства в країнах ЄС. Так, Н. І. Госалес, розглядаючи регулювання сурогатного материнства в Європі, дійшла висновку, що дебати щодо сурогатного материнства у Європі доводять, що крім національної межі розсуду, сурогатне материнство кидає виклики основним визначенням материнства, родинного зв'язку та сім'ї і глибоко пронизані гендерними ролями та стереотипами [1]. Ф. Форє та Ф. Больцонар зазначають, що сурогатне материнство навряд чи

стане повноцінним об'єктом політики ЄС і набуде подальшої політизації, адже воно має відносно низький суспільний резонанс та схильність створювати розбіжності не лише між партіями, а й усередині кожної партії та організації громадянського суспільства, а отже, перешкоджає створенню загальноєвропейських коаліцій [2]. К. Томале вважає, що замість того, щоб визнавати іноземні домовленості про сурогатне материнство, національні законодавці повинні зосередитися на реформі усиновлення, щоб перенаправити попит майбутніх батьків на дітей [3]. Е. Зерводжанні проаналізувавши стан правового регулювання сурогатного материнства в Греції, Кіпрі і Португалії, дійшла висновку, що енергія законодавців на національному рівні в багатьох західних країнах регулювати сурогатне материнство призводить до репродуктивного туризму, а впровадження добре збалансованої регуляторної схеми є глобально відповідальним способом боротьби із сурогатним материнством, що може покласти закінчення експлуатації [4]. Водночас відносини у сфері допоміжних репродуктивних технологій, зокрема сурогатного материнства, в контексті наближення законодавства України до законодавства Євросоюзу є мало дослідженими. Вказане підтверджує актуальність, своєчасність та надзвичайну важливість окресленої теми.

Виклад основного матеріалу. Варто почати з того, що наповнене потенціалом, комерційне гестаційне сурогатне материнство стало гарячою темою для дискусій у правовій та біоетичній сферах. Це пов'язано, по-перше, з відсутністю міжнародного регулювання сурогатного материнства загалом, по-друге, з наявністю інших міжнародно-правових актів, які тією чи іншою мірою впливають на виникнення суперечливих поглядів на сурогатне материнство, по-третє, з наявністю суперечливих національних законів та судової практики.

Незважаючи на те, що протягом багатьох років Гаазька конференція з міжнародного приватного права працює над уніфікацією питань міжнародного приватного права щодо сурогатного материнства, зокрема і міжнародних домовленостей про сурогатне материнство [5], це питання залишається невирішеним.

Виходячи з того, що основоположним принципом сучасного права в нерабовласницьких суспільствах є те, що жодна

людина не може бути продана, все частіше йдеться про необхідність врегулювання питання комерційного сурогатного материнства та узгодження з іншими міжнародно-правовими актами, такими як Конвенція про права дитини [6], Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії [7], Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок [8].

На жаль, у більшості випадків комерційне сурогатне материнство на міжнародному рівні розглядають як продаж дитини або торгівлю дитиною. Наприклад, досліджуючи громадську думку про сурогатне материнство у засобах масової інформації Швеції в період з 2009 по 2019 роки, Дж. Гуннарссон Пейн і М. Гандельсман-Нільсен зазначали, що з перших днів висвітлення цієї теми сурогатне материнство сприймалося як торгівля людьми [9]. До того ж згідно зі ст. 2 Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії «торгівля дітьми означає будь-який акт або угоду, внаслідок яких дитина передається будь-якою особою або будь-якою групою осіб іншій особі або групі осіб за винагороду або інше відшкодування» [7]. Із урахуванням того, що здебільшого попит на сурогатне материнство виникає у країнах з високим рівнем доходів (наприклад, Франція, ФРН, Італія, США), світова практика свідчить, що комерційне сурогатне материнство було дозволено та існує зараз у більшості країн, що розвиваються або у країнах з низьким рівнем доходу (наприклад, Індія, Грузія, Україна, Мексика, Колумбія, Камбоджа, Тайланд). До того ж сурогатні матері з таких країн отримують виплати, що значно перевищують ті, які вони можуть заробити іншим чином. Проведений нами аналіз близько 20 різних сайтів «центрів сурогатного материнства», що знаходяться в різних частинах світу, дав можливість зробити висновок, що оплата за послуги сурогатної матері коливається між 20 до 100 тисяч доларів за одну дитину. При цьому вартість сурогатного материнства у країнах, що розвиваються, значно нижча, ніж еквівалентна вартість у більш розвинених країнах.

У 2018 році Спеціальний доповідач ООН з питань торгівлі дітьми та сексуального

використання дітей, включаючи дитячу проституцію, дитячу порнографію та інші матеріали, що демонструють сексуальне насильство над дітьми, зазначив, що «комерційне сурогатне материнство, яке нині практикується, як правило, є продажем дітей, як це визначено у міжнародному законодавстві про права людини» [10].

Водночас існує інша думка щодо комерційного сурогатного материнства, суть якої зводиться до того, що виплата сурогатній матері – це оплата за надання послуги у виношуванні і народженні дитини. Однак сьогодні існує системне небажання характеризувати ці домовленості як «роботу», і тому жодна юрисдикція у світі не використовує модель трудового права для врегулювання цієї практики [11].

На жаль, часто практику комерційного сурогатного материнства сприймають як приниження людської гідності жінки, оскільки її тіло та його репродуктивні функції використовують як товар, а таке материнство сприймається як передбачена репродуктивна експлуатація та використання людського тіла для отримання фінансової чи іншої вигоди. Варто погодитися з думкою Де Мігуеля, що в багатьох країнах дозволене сурогатне материнство еквівалентно запровадженню нової форми експлуатації жінок, оскільки передбачається, що тільки бідні або вразливі жінки будуть згодні на виношування дитини для іншої людини або пари [12].

Щодо ЄС, то протягом не одного десятиліття постійно йдеться про засудження практики комерційного сурогатного материнства та визнання такої форми репродуктивної технології репродуктивною експлуатацією. Наприклад, у ст. 21 Конвенції Ради Європи про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини від 04.04.1997 зазначено, що «... тіло людини та його частини як такі не повинні бути джерелом отримання фінансової вигоди» [13]. У річному звіті Європейського Парламенту про права людини та демократію у світі та політику ЄС з цього питання за 2014 рік засуджено практику сурогатного материнства, яка принижує людську гідність жінки, оскільки її тіло та його репродуктивні функції використовуються як товар. При цьому у звіті вказується, що «практика гестаційного

сурогатного материнства, яка передбачає репродуктивну експлуатацію та використання людського тіла для отримання фінансової чи іншої вигоди, особливо у випадку вразливих жінок у країнах, що розвиваються, повинна бути заборонена та розглядатися як невідкладне питання в документах з прав людини» (п. 114) [14]. У річному звіті Європейського парламенту про права людини і демократію у світі та політику ЄС за 2023 рік одним із викликів, пов'язаних з універсальними правами людини та демократії, визначено права жінок, включаючи сексуальне та репродуктивне здоров'я. У цьому контексті знову ж таки Європейський парламент засуджує практику сурогатного материнства, глобальне явище, яке наражає жінок всього світу на експлуатацію та торгівлю людьми, особливо фінансово та соціально вразливих жінок, а також підкреслює його серйозний вплив на жінок, права жінок та жіноче здоров'я, а також наголошує на його транскордонних наслідках [15]. Ці ж самі положення знайшли своє відображення у резолюції Європейського Парламенту P9_TA(2024)0106 «Права людини та демократія у світі та політика ЄС з цього приводу – річний звіт за 2023 рік» [16].

До того ж на початку 2024 року Рада Європи та Європейський парламент уклали угоду про посилення правил про додавання примусового шлюбу, незаконного усиновлення та сурогатного материнства до видів експлуатації, що підпадають під дію законодавства ЄС про боротьбу з торгівлею людьми. З-поміж інших домовленостей учасники переговорів з Ради Європи та Європейського парламенту домовилися зазначити в директиві, що експлуатація сурогатного материнства є видом експлуатації, яке підпадає під визначення торгівлі людьми, за яке передбачатиметься кримінальна відповідальність [17].

Таким чином, оскільки комерційне сурогатне материнство у більшості країнах ЄС заборонено, то сьогодні набуває своєї популярності репродуктивний туризм до тих країн світу, де воно дозволене, оминаючи заборони країни походження «батьків-замовників». Одним із найбільш популярних напрямів такого репродуктивного туризму для подружньої пари є Україна, адже наша держава має ліберальне законодавство, що приваблює більшість «батьків-замовників» і у разі

перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям (чоловіком та жінкою) в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, батьками дитини є подружжя (ч. 2 ст. 123 Сімейного кодексу України) [18].

Правові аспекти сурогатного материнства в Україні врегульовані Законом України від 19.11.1992 № 2801-ХІІ «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (ст. 48) [19], Сімейним кодексом України (ст. 123) [18], наказом МОЗ України від 09.09.2014 «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» [20].

Слід звернути вагу на те, що Європейський суд з прав людини став першим інституційним майданчиком, де сурогатне материнство було сформульоване як проблема, що створює виклики держав-членів ЄС щодо визнання батьківства, а також легалізації дитини. Наприклад, у рішеннях «Менессон проти Франції» (*Mennesson v France*) та «Лабассі проти Франції» (*Labasse v France*), де діти були народжені від сурогатних матерів в США, французькі батьки-замовники отримали відмову від французької влади визнавати їх законними батьками у свідоцтвах про народження дітей, оскільки сурогатне материнство суперечить французькому законодавству, а, отже, такі діти не могли бути громадянами Франції. ЄСПЛ встановив, що відсутність можливості визнання правового зв'язку між дитиною, народженою за допомогою сурогатного материнства за кордоном, та біологічним батьком, тягне за собою порушення права дитини на повагу до свого приватного життя [21; 22].

Ще одним прикладом може слугувати справа *D. та інші проти Бельгії* (*D and other v. Belgium*), у якій хоч суд і визнав заяву неприйнятною, однак знову ж таки суттю проблеми була відмова у видачі паспорта Бельгії дитині, яка народилася в Україні від сурогатної матері, та залишення цієї дитини на території України на три місяці до вирішення справи по суті [23].

Слід погодити з думкою К. Фентон-Глін, що у світлі цих рішень здатність національних органів влади регулювати сурогатне материнство у своїй державі суттєво підірвана, адже вони не можуть протидіяти міжнародному сурогатному материнству, де є генетичний зв'язок і коли

відносини батько-дитина повинні бути юридично визнані, навіть якщо це суперечить їхньому внутрішньому законодавству [24]. Тож зіштовхнувшись з фактом народження дітей від сурогатних матерів за кордоном, національні органи влади різних європейських країн, де це явище заборонене, змушені толерувати і, зрештою, легітимізувати таку практику.

Ці спори свідчать про те, що сьогодні до поточних етичних норм і засобів захисту дітей, які народжені від сурогатних матерів у країнах, де воно дозволене, і які в'їжджають в країни «батьків-замовників», де існує заборона або суворі обмеження, потребують врегулювання на міжнародному рівні. Наша думка корелюється з положеннями Конвенції ООН з прав дитини, де зазначено, що держави «поважають і забезпечують всі права ... за кожною дитиною, яка перебуває в межах їх юрисдикції, без будь-якої дискримінації незалежно від ... народження дитини, їх батьків ...» [6].

Таким чином, ми дійшли висновку, що сьогодні серед держав-членів ЄС немає жодної країни, де дозволено комерційне сурогатне материнство. Водночас такі країни як Україна і Грузія, які вже не одне десятиліття прагнуть стати повноправними членами ЄС, є тими країнами, де комерційне сурогатне материнство дозволене та врегульоване на законодавчому рівні. Однак на відміну від України, Грузії, яка теж є кандидатом на членство в ЄС, задекларувала намір прийняти закон, яким заборонить іноземцям користуватися послугами сурогатних матерів, обмеживши це право лише для громадян Грузії. Таке рішення пояснюється спробами уникнути комерціалізації сурогатного материнства через відсутність міжнародного регулювання, адже іноземні громадяни «перетворюють це питання на бізнес» [25], однак поки, що закон не прийнятий [26].

Висновок. Практика заборони сурогатного материнства в багатьох країнах ЄС демонструє не викорінення цього виду материнства, а поширення репродуктивного туризму до інших країн світу, де це дозволено. Тому, вважаємо, що єдиний спосіб боротьби з репродуктивним туризмом в ЄС є регуляторний напрям, який вимагатиме від ЄС визнання існування сурогатного материнства, а також гармонізацію різних національних юрисдикцій

для досягнення мінімального рівня захисту основних прав.

На нашу думку, враховуючи зростання комерційного гестаційного сурогатного материнства в Україні та збільшення репродуктивного туризму, а також негативне ставлення держав-членів ЄС та ЄС загалом до такого материнства, українському законодавцю слід переглянути чинні норми та запровадити заборону на репродуктивний туризм для іноземців. Адже сімейне право загалом та сурогатне материнство зокрема переважно є питаннями національної компетенції, представляють внутрішньодержавний інтерес і знаходяться поза сферою втручання ЄС. Існування комерційного гестаційного сурогатного материнства на національному рівні

не суперечить політиці ЄС, за умови, що воно не викликає транскордонних наслідків, які могли б завдати шкоди державам-членам та ЄС загалом. Звичайно, це може бути тимчасовий захід, допоки не прийнято жодного міжнародно-правового акта з регулюванням транскордонних ситуацій і допоки над цим працює Гаазька конференція з міжнародного приватного права. Вбачається, що невжиття заходів щодо вирішення цієї проблеми може призвести до створення негативного іміджу для нашої країни і вплинути на її подальшу інтеграцію до ЄС.

Список використаних джерел:

1. Igareda González, N. (2019). Regulating surrogacy in Europe: Common problems, diverse national laws. *European Journal of Women's Studies*, 26(4), 435-446. URL: <https://doi.org/10.1177/1350506819835242>.
2. Foret, F., & Bolzonar, F. (2021). How the European union deals with surrogacy. Birth without borders as a driver of value conflicts? *Gender, Technology and Development*, 25(2), 131–145. URL: <https://doi.org/10.1080/09718524.2021.1933347>.
3. Thomale, C. (2017). State of play of cross-border surrogacy arrangements – is there a case for regulatory intervention by the EU? *Journal of Private International Law*, 13(2), 463–473. URL: <https://doi.org/10.1080/17441048.2017.1353783>.
4. Eleni Zervogianni, Lessons Drawn from the Regulation of Surrogacy in Greece, Cyprus, and Portugal, or a Plea for the Regulation of Commercial Gestational Surrogacy, *International Journal of Law, Policy and the Family*, Volume 33, Issue 2, August 2019, Pages 160–180, URL: <https://doi.org/10.1093/lawfam/ebz003>.
5. Parentage / Surrogacy Experts' Group: Final Report "The feasibility of one or more private international law instruments on legal parentage". URL: <https://assets.hcch.net/docs/6d8eeb81-ef67-4b21-be42-f7261d0cfa52.pdf>.
6. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
7. Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії від 01.01.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b09#Text.
8. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18.12.1979. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text.
9. Gunnarsson Payne, J., & Handelsman-Nielsen, M. (2022). The surrogacy question, unresolved: surrogacy policy debate as a hegemonic struggle over rights. *Critical Policy Studies*, 17(3), 372–389. URL: <https://doi.org/10.1080/19460171.2022.2105736>.
10. Special Rapporteur United Nations (M. de Boer-Buquicchio), 15 Jan 2018. Report of the Special Rapporteur on the sale and sexual exploitation of children, including child prostitution, child pornography and other child sexual abuse material, A/HRC/37/60. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g18/007/71/pdf/g1800771.pdf?token=wnsxU8mBx8GYd5ywCl&fe=true>.

11. Armstrong, S. (2021). Surrogacy: time we recognized it as a job? *Journal of Gender Studies*, 30(7), 864–867. URL: <https://doi.org/10.1080/09589236.2021.1915754>.
12. De Miguel A. (2015), *Neoliberalismo sexual: el mito de la libre elección*. Madrid: Cátedra.
13. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицини від 04.04.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/994_334#Text.
14. Report on the Annual Report on Human Rights and Democracy in the World 2014 and the European Union's policy on the matter. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2015-0344_EN.html.
15. Report on human rights and democracy in the world and the European Union's policy on the matter – annual report 2023. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2023-0424_EN.html.
16. P9_TA(2024)0106 Human rights and democracy in the world and the European Union's policy on the matter – annual report 2023. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0106_EN.pdf.
17. Fight against human trafficking: Council and European Parliament strike deal to strengthen rules. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/01/23/fight-against-human-trafficking-council-and-european-parliament-strike-deal-to-strengthen-rules/>.
18. Сімейний кодекс України: Закон від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
19. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#n379>.
20. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні: наказ МОЗ України від 09.09.2013 № 787. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13#Text>.
21. *Mennesson v. France*. (No 65192/11). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145179>.
22. *Labassee v. France*. (No 65941/11). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145180>.
23. *D and others v. Belgium* (No 29176/13). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-155182>.
24. Fenton-Glynn, C. (2017). International surrogacy before the European Court of Human Rights. *Journal of Private International Law*, 13(3), 546–567. URL: <https://doi.org/10.1080/17441048.2017.1385901>.
25. Surrogacy in Georgia to be allowed only for citizens. URL: https://agenda.ge/en/news/2023/2296?fbclid=IwAR2yG2sPmOBjrWHi-Jem4Z4Yugz6ZPgy6gKXBWpb1fgb8shYHM3mRTpRXkdI_aem_th_ARhhWUOUqWjvAGzaJ-ycENPMs5GQskJkvY4ttOhVvfdkRFmVWpizkc14XnHLLLOJAQKI&mibextid=Zxz2cZ#gsc.tab=0.
26. Message for U.S. Citizens: New Law Banning Surrogacy Planned in Georgia. URL: <https://ge.usembassy.gov/message-for-u-s-citizens-new-law-banning-surrogacy-planned-in-georgia/>.

References:

1. Igareda González, N. (2019). Regulating surrogacy in Europe: Common problems, diverse national laws. *European Journal of Women's Studies*, 26(4), 435–446. URL: <https://doi.org/10.1177/1350506819835242>.
2. Foret, F., & Bolzonar, F. (2021). How the European union deals with surrogacy. Birth without borders as a driver of value conflicts? *Gender, Technology and Development*, 25(2), 131–145. URL: <https://doi.org/10.1080/09718524.2021.1933347>.
3. Thomale, C. (2017). State of play of cross-border surrogacy arrangements – is there a case for regulatory intervention by the EU? *Journal of Private International Law*, 13(2), 463–473. URL: <https://doi.org/10.1080/17441048.2017.1353783>.
4. Eleni Zervogianni, Lessons Drawn from the Regulation of Surrogacy in Greece, Cyprus, and Portugal, or a Plea for the Regulation of Commercial Gestational Surrogacy, *International Journal of Law, Policy and the Family*, Volume 33, Issue 2, August 2019, Pages 160–180, URL: <https://doi.org/10.1093/lawfam/ebz003>.

5. Parentage / Surrogacy Experts' Group: Final Report "The feasibility of one or more private international law instruments on legal parentage". URL: <https://assets.hcch.net/docs/6d8eeb81-ef67-4b21-be42-f7261d0cfa52.pdf>.
6. Konventsiiia OON pro prava dytyny vid 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
7. Fakultatyvnyi protokol do Konventsii OON pro prava dytyny shchodo torhivli ditmy, dytiachoi prostytutsii i dytiachoi pornohrafii vid 01.01.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b09#Text.
8. Konventsiiia pro likvidatsiiu vsikh form dyskryminatsii shchodo zhinok vid 18.12.1979. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text.
9. Gunnarsson Payne, J., & Handelsman-Nielsen, M. (2022). The surrogacy question, unresolved: surrogacy policy debate as a hegemonic struggle over rights. *Critical Policy Studies*, 17(3), 372–389. URL: <https://doi.org/10.1080/19460171.2022.2105736>.
10. Special Rapporteur United Nations (M. de Boer-Buquicchio), 15 Jan 2018. Report of the Special Rapporteur on the sale and sexual exploitation of children, including child prostitution, child pornography and other child sexula abuse material, A/HRC/37/60. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g18/007/71/pdf/g1800771.pdf?token=wnsxU8mBx8GYd5ywCl&fe=true>.
11. Armstrong, S. (2021). Surrogacy: time we recognized it as a job? *Journal of Gender Studies*, 30(7), 864–867. URL: <https://doi.org/10.1080/09589236.2021.1915754>.
12. De Miguel A. (2015), Neoliberalismo sexual: el mito de la libre elección. Madrid: Cátedra.
13. Konventsiiia pro zakhyst prav i hidnosti liudyny shchodo zastosuvannia biolohii ta medytsyny: Konventsiiia pro prava liudyny ta biomedytsyny vid 04.04.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/994_334#Text.
14. Report on the Annual Report on Human Rights and Democracy in the World 2014 and the European Union's policy on the matter. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2015-0344_EN.html.
15. Report on human rights and democracy in the world and the European Union's policy on the matter – annual report 2023. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2023-0424_EN.html.
16. P9_TA(2024)0106 Human rights and democracy in the world and the European Union's policy on the matter – annual report 2023. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0106_EN.pdf.
17. Fight against human trafficking: Council and European Parliament strike deal to strengthen rules. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/01/23/fight-against-human-trafficking-council-and-european-parliament-strike-deal-to-strengthen-rules/>.
18. Simeinyi kodeks Ukrainy: Zakon vid 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
19. Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro okhoronu zdorov'ia: Zakon Ukrainy vid 19.11.1992 № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#n379>.
20. Pro zatverdzhennia Poriadku zastosuvannia dopomizhnykh reproduktyvnykh tekhnolohii v Ukraini: nakaz MOZ Ukrainy vid 09.09.2013 № 787. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13#Text>.
21. *Mennesson v. France*. (No 65192/11). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145179>.
22. *Labassee v. France*. (No 65941/11). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145180>.
23. *D and others v. Belgium* (No 29176/13). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-155182>.
24. Fenton-Glynn, C. (2017). International surrogacy before the European Court of Human Rights. *Journal of Private International Law*, 13(3), 546–567. URL: <https://doi.org/10.1080/17441048.2017.1385901>.
25. Surrogacy in Georgia to be allowed only for citizens. URL: https://agenda.ge/en/news/2023/2296?fbclid=IwAR2yG2sPmOBjrWHiJem4Z4Yugz6ZPgy6gKXBWpb1f8b8shYHM3mRTpRXkdI_aem_th_ARhhWUOUqWjvAGzaJ-ycENPMs5GQskJkvY4ttOhVvfdkRFmVWpizkc14XnHLLLOJAQKI&mibextid=Zxz2cZ#gsc.tab=0.
26. Message for U.S. Citizens: New Law Banning Surrogacy Planned in Georgia. URL: <https://ge.usembassy.gov/message-for-u-s-citizens-new-law-banning-surrogacy-planned-in-georgia/>.